

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา การบริหารแหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ศูนย์การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต
 - 1.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้
 - 1.2 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้
 - 1.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้
 - 1.4 ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้
 - 1.5 การใช้ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต
 - 1.6 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต
2. แนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา
 - 2.1 การวางแผนการใช้แหล่งเรียนรู้
 - 2.2 การดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้
 - 2.3 การนิเทศ ติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้
 - 2.4 การนำผลการประเมินแหล่งเรียนรู้ไปใช้
3. การจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการศึกษา

1. แหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวทางการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นความจำเป็นที่ต้องมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเรียนรู้หรือได้รับความรู้จากครูเท่านั้น แต่สามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน หรือที่อยู่รอบตัว โดยเฉพาะในปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย สื่อที่ทันสมัย การใช้โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ที่สามารถเข้าสู่ระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้สะดวก ทุกที่ ทุกเวลา ตามความสะดวก ตรงกับความต้องการจำเป็นของตนเอง และเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้สังคม ประเทศชาติ ยังต้องการประชาชนที่มี

ความรู้ ความสามารถ มีทักษะที่เหมาะสม มีส่วนร่วมในสังคม ดังนั้น แหล่งเรียนรู้ในชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เนื่องด้วยการที่ประชาชนใกล้ชิดกับแหล่งเรียนรู้ มีกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนของตนเอง ตามวิถีการดำเนินชีวิต จึงง่ายและสะดวกที่จะเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ เรียนรู้เมื่อไหร่ก็ได้ เป็นแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องและใช้การเรียนรู้เป็นหลักในการพัฒนาบุคคลและสังคม (สุมาลี สังข์ศรี.2556: 35-36)

1.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้

ถวัลย์ มาศจรัส (2553: 85) ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความสนใจใคร่เรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2555: 328) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ (learning resources) ไว้ว่า หมายถึง บุคคล ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ที่ให้ความรู้อำนวยความสะดวก ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ เช่น ผู้รู้ เชี่ยวชาญ ปราชญ์ ชาวบ้าน เครือข่ายคอมพิวเตอร์ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศาสนสถาน องค์กรในชุมชน สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

สุรเกียรติ์ งามเลิศ (2557: 10) ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่าหมายถึง แหล่งหรือสถานที่รวมแห่งความรู้ที่ให้ข้อมูลข่าวสารและ สารสนเทศ ทั้งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น หรืออาจเป็นแหล่งสะสมประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการฝึกปฏิบัติ จากการแนะนำของครูหรือวิทยากร และจากการศึกษาโดยอิสระตามความสนใจ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้ประโยชน์จากการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้นั้นๆ เพื่อการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืนและตลอดชีวิต

พิชัย เรืองดี (2558: 10) ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสาร มวลประสบการณ์หรือศูนย์รวมความรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ไม่ว่าจะป็นห้องปฏิบัติการ อาคารสถานที่ สนามกีฬา แปลงเกษตร บุคคล สถานที่ หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียน ซึ่งสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และเป็นความรู้ที่มีคุณค่า มีประโยชน์เอื้อต่อการจัดการการศึกษาต่อผู้เรียน ซึ่งสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง และเกิดกระบวนการเรียนรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัย และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

จากความหมายของแหล่งเรียนรู้ ซึ่งอาจใช้ชื่อเรียกต่างๆ กัน ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่จะใช้คำว่าแหล่งความรู้ในชุมชนหรือแหล่งวิทยาการในชุมชน เนื่องจากในอดีตหรือ

แม้แต่ในปัจจุบัน การจัดแหล่งความรู้หรือแหล่งเรียนรู้ที่มีวัตถุประสงค์ใช้กับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ หรือการศึกษานอกระบบ เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่น หรือชุมชนต่างๆ ที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบ โรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมใกล้หรือไกลตัว ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬา และนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้อื่น เช่น ข้อมูล สารสนเทศ สื่อเทคโนโลยี การสื่อสาร บุคคล สถานที่ ธรรมชาติแวดล้อม ที่เพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ทำให้เกิดมโนทัศน์ความรู้ใหม่ เกิดขึ้นสามารถคิดสร้างสรรค์พัฒนาจากสภาพที่เป็นอยู่เดิมให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ศึกษา การเรียนรู้ สามารถเลือกรับเอาทั้งสิ่งที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจเรียนรู้ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

1.2 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการสาขาต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วการศึกษาหรือการเรียนรู้จะหยุดอยู่เพียงการศึกษาภาคบังคับในรั้วโรงเรียนเท่านั้นไม่ได้ ทุกคนจะต้องศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้นแหล่งความรู้ต่างๆ จึงมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้บุคคลสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ตามความต้องการ ความสนใจ ความถนัดและความพร้อม ซึ่งมีการกล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ไว้ ดังต่อไปนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2553: 5) กล่าวว่า สถานศึกษาทำหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้เพียงพอที่จะดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้คิดเป็น ทำเป็นรักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดี และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้ว่ารัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ

สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

สุมาลี สังข์ศรี (2548: 24-25) กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ตลอดเวลา ไม่จำกัดเพศและวัย
2. เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมการเรียนการสอน
3. เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้
4. เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง หรือลงมือปฏิบัติจริงได้
5. เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้นและได้เห็นของจริง

อัคราวุฒิ จันทะแสง (2557: 16) กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา เป็นสถานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นที่รวมขององค์ความรู้อันหลากหลาย พร้อมทั้งให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ของแต่ละบุคคล และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งให้ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ มีความรู้ความสามารถ การพัฒนาไปสู่ความเป็นสากล ตลอดจนจัดให้มีการกำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้ใช้แหล่งเรียนรู้อย่างคุ้มค่าในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

สุรเกียรติ งามเลิศ (2559: 10) แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญ กล่าวคือเป็นแหล่งที่ให้ความรู้ ในด้านต่าง ๆ ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแหล่งเรียนรู้จะช่วยส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความ อยากรู้อยากเรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้ประเภทต่างๆ ทั้งภายในโรงเรียน และชุมชน และยังเป็นการเชื่อมโยงให้โรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ทำให้ผู้เรียนได้รับการ ปลูกฝังในการรักท้องถิ่นของตนเอง

สรุปได้ว่าความสำคัญของแหล่งความรู้จะอยู่ที่ความหลากหลาย ที่สามารถตอบสนอง ความต้องการของแต่ละบุคคลในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพราะบุคคลมีความต้องการแตกต่างกันไปตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัดและความพร้อมที่จะเรียนรู้ หากสามารถดำเนินการ จัดแหล่งความรู้ได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ก็สามารถส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอด ชีวิต และเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ทั่วทุกหนทุกแห่ง

1.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ (2548: 33) แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล คือ ผู้ซึ่งมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะภูมิปัญญา มีประสบการณ์ในสาขาอาชีพต่างๆ ในท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ ทักษะ เจตคติให้แก่ผู้สนใจ ต้องการเรียนรู้

2. แหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่หรือวัตถุสิ่งก่อสร้างต่างๆ แบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือสถานที่ที่เป็นธรรมชาติและสถานที่ที่มนุษย์สร้าง

3. แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อที่เป็นตัวกลางทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะประสบการณ์

4. แหล่งเรียนรู้ประเภทเทคนิค วิธีการ นวัตกรรม สิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่
 เข้มทอง ศิริแสงเลิศ (2555: 78) ได้จำแนกแหล่งเรียนรู้ไว้ 4 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลและองค์กร ได้แก่ บุคคลทั่วไปที่เป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่น และหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ในชุมชนซึ่งมีความรู้ ความเชี่ยวชาญและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้

2. แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งของหรือทรัพยากรที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ ได้แก่ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ หน่วยงานเอกชน พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด สวนสัตว์ สวนพฤกษศาสตร์ ไร่ นาหรือสวนเกษตร โรงงานอุตสาหกรรม สนามกีฬา สนามบิน ตลาด โรงมหรสพ สถานีวิทยุโทรทัศน์ และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

3. แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ วนอุทยาน ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ ทะเล หินและแร่ธาตุ

4. แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อในท้องถิ่นและชุมชน ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และประเพณีในท้องถิ่น เป็นต้น

เบญญาภา อินตะวงค์ (2557: 27) แบ่งแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น และแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เรณูภา ศรีสวัสดิ์ (2557: 49) แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ 4 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติหรือทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา แม่น้ำ ทะเล ป่าไม้ หิน ดิน แร่ธาตุต่างๆ รวมถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ด้วย

2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ภูมิปัญญา ผู้ทรงคุณวุฒิ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ บุคคลที่มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพด้านต่างๆ

3. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถาบัน หน่วยงาน ได้แก่ โรงเรียน สถาบันทางการศึกษา วัดและสถานประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ วนพฤกษศาสตร์ สวนสาธารณะ หอศิลป์ สวนสัตว์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และสถานที่สำคัญของทางราชการ เป็นต้น

4. แหล่งเรียนรู้ทางด้านเทคโนโลยี วัฒนธรรม ประเพณี ได้แก่ โสตทัศนูปกรณ์ สิ่งพิมพ์ สิ่งประดิษฐ์ หรือสิ่งที่แสดงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรม เทคโนโลยี พื้นบ้านวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตในท้องถิ่น เป็นต้น

จากที่ผู้รู้ได้แยกประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้หลากหลาย ผู้ศึกษาในฐานะผู้บริหาร สถานศึกษา ได้พิจารณาร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษา สำรวจ จัดหาแหล่งเรียนรู้ทั้งใน สถานศึกษาและนอกสถานศึกษา ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักศึกษา ประชาชน กลุ่มเป้าหมาย ในอันที่จะแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ตามความถนัดและความพร้อม เพื่อ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยแยกประเภทไว้ 5 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งเรียนรู้ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ 2) แหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 3) แหล่งเรียนรู้ด้านการบริการ สื่อและข้อมูล 4) แหล่งเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง 5) แหล่งเรียนรู้ด้านการประกอบอาชีพในชุมชน

1.4 ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สมาลี สงข์ศรี และคณะ (2548: 26) กล่าวว่าแหล่งเรียนรู้มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน โดยให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน

อาชญญา รัตนอุบล (2548: 2) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้มีประโยชน์ทั้งในแง่ของการกระจาย โอกาสทางการศึกษา การให้การศึกษต่อเนื่องตลอดชีวิต มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ทำให้ ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแหล่งเรียนรู้เป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการสร้างกระบวนการ พัฒนาการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ควบคู่ไปกับการจัดการพัฒนาการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา (2550:1) กล่าวว่าแหล่งเรียนรู้มีประโยชน์ต่อกระบวนการ จัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน เพราะผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสภาพจริงในกระบวนการจัดการเรียนรู้ จากแหล่งเรียนรู้ ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องกับบุคคล สถานที่ ธรรมชาติ หน่วยงาน องค์กร สถาน ประกอบการ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ซึ่งผู้เรียน ผู้สอนสามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้ หรือเรื่อง ที่สนใจได้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น ชุมชนและธรรมชาติเป็นชุมชนทรัพย์ มหาศาล ที่สามารถค้นพบความรู้ได้ไม่รู้จบ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเอง

พิชัย เรืองดี (2558: 16) กล่าวว่าประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ในการพัฒนาการศึกษา ทั้ง ในเรื่องความคิด ความเข้าใจในคุณค่าและทัศนคติได้อย่างกว้างขวาง ทั้งในระบบโรงเรียน นอกกระบวน และการศึกษาตามอัธยาศัย ข้อดีในการนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนคือ ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากของจริง ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อ ชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนเห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้ ผู้เรียนเกิดความรักท้องถิ่น และเกิด ความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่น และที่สำคัญแหล่งเรียนรู้เป็นแหล่งที่ให้ข้อมูล ข่าวสาร

ความรู้ ผู้เรียนสามารถเลือกใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ให้กับตนเอง และเชื่อมโยงสู่การใช้ประกอบการเรียนรู้ทุกรายวิชา ตลอดจนนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีประโยชน์และคุณค่าทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของประเทศ โดยมีประโยชน์ต่อผู้เรียน ผู้สอน และประโยชน์ด้านอื่น ๆ โดยการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

1.5 การใช้ประโยชน์แหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ความหมายและความมุ่งหมายของการศึกษาในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศตามแนวคิดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 นั้น เน้นการสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.2545: 2-6) เมื่อพิจารณาแล้วสอดคล้องกับหลักการของปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมีความเชื่อว่าการศึกษามีความจำเป็นสำหรับชีวิตตั้งแต่เกิดถึงตาย การศึกษาเป็นสิ่งที่คู่กับชีวิต เพราะฉะนั้นบุคคลจึงควรได้รับการศึกษาอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต สุนทร สุนันทชัย (2544: 9) กล่าวว่าการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย มุ่งให้บุคคลปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลง ในโลกปัจจุบัน และพัฒนาต่อไปให้เต็มศักยภาพของบุคคลแต่ละคน เป็นการศึกษาที่เกิดจากแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ทุกชนิด ทั้งในระบบ นอกระบบ และไม่เป็นทางการ

การปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตหรือให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนตามหลักปรัชญาดังกล่าว ย่อมต้องอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลสามารถที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตปัจจัยเกื้อหนุนทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมเช่นนี้ ก็คือ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หลักการในการพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนก็คือการมีอิสระในการศึกษาหาความรู้ตามความต้องการของแต่ละบุคคล การยอมรับว่าการลงมือปฏิบัติการมีประสบการณ์ และการได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นบ่อเกิดหรือศูนย์รวมความรู้จะทำให้เกิดพัฒนาการทางด้านความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอาง และวิศนี ศิลตระกูล (2543: 232) ได้เสนอแนวทางการใช้ประโยชน์แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ไว้ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาว่ามีแหล่งเรียนรู้ใด อยู่ที่ใด ในชุมชนโดยใช้บัญชีแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่สำรวจไว้
2. ศึกษาหลักสูตร หรือจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม และการประสานงานกับคณะผู้สอน และวิทยากรเพื่อให้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนในกิจกรรมการเรียนการสอน
3. จัดให้มีการฝึกอบรมผู้สอน วิทยากรให้เข้าใจการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

4. เผยแพร่บัญชีแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ให้สมาชิกในชุมชนทราบเพื่อผู้ที่ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง จะได้ทราบแหล่งและเข้าใช้ศึกษา

5. เตรียมการเพื่อนำผู้เรียนออกไปนอกสถานที่ ในกรณีของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนบางอย่าง เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าศึกษาให้ถึงแหล่งของสื่อ นั้น ๆ ซึ่งการเตรียมการโดยกำหนดวัตถุประสงค์และสถานที่ที่จะไปศึกษา สืบหาและหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่จะไปศึกษาจัดรายการเดินทางให้เหมาะสม ทำหนังสือขออนุญาตตามระเบียบของสถานที่ศึกษานั้น ๆ ติดต่อประสานงาน เตรียมผู้เรียนให้รู้จักตั้งคำถามต่อวิทยากรในระหว่างศึกษานอกสถานที่ รวมถึงควรมีการรายงาน อภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาและสิ่งที่ได้รับจากการไปศึกษานั้น ๆ

6. ควรสนับสนุนการศึกษาด้วยตนเองของผู้เรียน แม้ว่าจะไม่เป็นตามหลักสูตร หรือโครงการที่มีอยู่ แต่ผู้เรียนเลือกเรียนด้วยความมุ่งหมายที่จะแสวงหาความรู้ เพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่างของตนเอง ในกรณีนี้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนจะเป็นแหล่งความรู้

7. สนับสนุนการใช้สื่อในท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะวิทยากรชาวบ้านที่มีความรู้ความชำนาญ

8. ประสานงานในการใช้แหล่งเรียนรู้กับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้ทราบว่าหน่วยงานใดมีแหล่งเรียนรู้ใด และมีการแลกเปลี่ยน หยิบยืมสื่อจากแหล่งเรียนรู้ นั้น ๆ

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544 : 22) กล่าวว่า แหล่งการศึกษาตลอดชีวิต จำแนกประเภทของแหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ไว้ว่า แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ ตามความสนใจตามศักยภาพและโอกาสตามความสามารถโดยจะเรียนรู้ได้อย่างไม่เป็นทางการ แหล่งเรียนรู้ จึงเป็นที่เรียนของ การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในสังคม หากจะกำหนดลักษณะของแหล่งเรียนรู้ตามนัยของมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จะพบว่าแหล่งการศึกษาตลอดชีวิต ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งอาจจำแนกประเภทแหล่งเรียนรู้ไว้กว้าง ๆ 2 ประเภท คือ

1. แหล่งเรียนรู้ที่จัดกระทำไว้เพื่อวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้ที่จัดกระทำไว้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นเป็นหลัก โดยมีหรือไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ เช่น หอศิลป์ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ เป็นองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ ซึ่งเน้นไปที่สถานที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้กิจกรรมที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งเป็นการจัดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับกลุ่ม คนกับสื่อ กลุ่มกับกลุ่ม กลุ่มกับสื่อ คนกับเหตุการณ์ กลุ่มกับเหตุการณ์ ความสัมพันธ์ ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นโดยลำพังเฉพาะตัวเฉพาะกลุ่ม โดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ก็ได้ ในขณะที่เดียวกันเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนการสนทนา

(Conversation Base) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อาจจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ อาจจะต้องใจก็ได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์จะพาไป

ปรัชญา เวสารัชช์ และฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2547: 77-78) กล่าวถึงการปฏิรูปการเรียนรู้ ด้านการจัดการแหล่งเรียนรู้ คือ รัฐต้องส่งเสริมหรือดำเนินการให้มีแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงง่าย ไม่แพง และมีความหลากหลาย ตลอดจนมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับประชาชน เช่น จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ที่มีเนื้อหาสาระ หรือสื่อ เทคโนโลยีที่มีคุณภาพ เหมาะสม เพื่อให้บริการ หรือใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับประชาชนในชุมชน จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยการปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการเรียนรู้ การบริหารจัดการที่มีคุณภาพ รวมถึงแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย สามารถใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรศึกษาสภาพ ปัญหา การจัดการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ เพื่อนำมา ปรับปรุง แก้ไข และส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เหมาะสม เพื่อบริการและจัดบรรยากาศในแหล่ง เรียนรู้ ให้สามารถใช้ศึกษาค้นคว้าได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

1.6 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551: 9) กล่าวว่าหลักการจัดแหล่งเรียนรู้ให้เป็น ส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย ดำเนินการเพื่อสนับสนุนให้ประชาชนสามารถเรียนรู้ หาความรู้ด้วยตนเอง ให้ประชาชนได้รับการศึกษา และเพิ่มเติมความรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงชีวิตให้เจริญก้าวหน้าและดำรงตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552: 21-22) กล่าวถึงประเด็นสำคัญของการจัด และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ในข้อ 3 ว่า การพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ เพื่อ พัฒนาสถานศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท ให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และพัฒนาแหล่ง เรียนรู้อื่นๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยกำหนดแนว ทางการดำเนินการดังนี้

1. รณรงค์ให้คนไทยมีนิสัยรักการอ่านเป็นวาระแห่งชาติ และส่งเสริมให้มีการผลิตสื่อที่มี คุณภาพ และราคาที่เหมาะสม
2. พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้
3. พัฒนาห้องสมุดชุมชน ให้กระจายอย่างทั่วถึงในลักษณะห้องสมุดมีชีวิต
4. พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในรูปแบบอื่น ๆ ที่หลากหลาย มีคุณภาพและ กระจายอย่างทั่วถึง
5. ส่งเสริมสภาพแวดล้อมของชุมชน ท้องถิ่น สังคม เพื่อเอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้ ระดมทรัพยากร บุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชนท้องถิ่น เป็น แหล่งเรียนรู้และพัฒนาการเรียนรู้อื่นๆ ในชุมชน ท้องถิ่น

บทบาทของแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับผู้เรียน ทั้งสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย มีรายละเอียดของบทบาทดังนี้ (รุ่งชัชดา พรเวหะชาติ. 2546: 132 - 133)

1. แหล่งเรียนรู้ ต้องสามารถตอบสนองการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ (Process of Learning) การเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง (Learning by Doing) ทั้งการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ของตนเองอยู่แล้ว และการเรียนรู้ของคนอื่นๆทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย
2. เป็นแหล่งทำกิจกรรม แหล่งทัศนศึกษา แหล่งฝึกงาน และแหล่งประกอบอาชีพของผู้เรียน
3. เป็นแหล่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นโดยตนเอง
4. เป็นห้องเรียนทางธรรมชาติ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า วิจัย และฝึกอบรม
5. เป็นองค์กรเปิดผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเต็มที่ และทั่วถึง
6. สามารถเผยแพร่ข้อมูลแก่ผู้เรียนในเชิงรุก เข้าสู่ทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึงประหยัดและสะดวก
7. มีการเชื่อมโยง และแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน
8. มีสื่อประเภทต่าง ๆ ประกอบด้วยสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนการสอนและการพัฒนาอาชีพ

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้เป็นแหล่งข่าวสารข้อมูล องค์กรความรู้ ที่สำคัญยิ่ง ที่จะทำให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ผู้บริหารต้องตระหนักในการจัดหา พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่สามารถอำนวยความสะดวก และสามารถบริหารจัดการให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึง และใช้แหล่งการเรียนรู้สืบค้นหาความรู้ได้อย่างยั่งยืน

2. แนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา

สถานศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสำคัญต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสำคัญ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ และสามารถนำกระบวนการบริหารมาใช้ตามบทบาทหน้าที่ในการบริหารแหล่งเรียนรู้ บทบาทในการบริหารแหล่งเรียนรู้ตามภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาตามภารกิจในการบริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้

1. บริหารกิจการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับของทางราชการและของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ รวมทั้งนโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ

2. ประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งควบคุมดูแลบุคลากรการเงิน การพัสดุ สถานที่ และทรัพย์สินอื่นของสถานศึกษาหรือส่วนราชการให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ

3. เป็นผู้แทนของสถานศึกษาหรือส่วนราชการในกิจการทั่วไป รวมทั้งการจัดทำนิติกรรมสัญญาในราชการของสถานศึกษา หรือส่วนราชการตามวงเงินงบประมาณที่สถานศึกษาหรือส่วนราชการได้รับตามที่ได้รับมอบอำนาจ

4. จัดทำรายงานประจำปี เกี่ยวกับกิจการของสถานศึกษา

5. อำนาจหน้าที่ในการอนุมัติประกาศนียบัตรและวุฒิปัตร์ของสถานศึกษา ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

6. ปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย

เมื่อพิจารณาบทบาทตามภารกิจของการบริหารสถานศึกษา บทบาทในการบริหารแหล่งเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา จึงเป็นพฤติกรรมที่กระทำควบคู่กับตำแหน่งที่ดำรงอยู่ เป็นบทบาทที่จะต้องแสดงออกในการบริหารงาน ซึ่งกระบวนการในการบริหารแหล่งเรียนรู้ มีนักวิชาการทางด้านการศึกษาได้ให้แนวคิดไว้ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547: 83) ได้กำหนดแนวทาง ในการบริหารแหล่งเรียนรู้ตามวงจรเดมมิ่ง ซึ่งการบริหารงานตามวงจรเดมมิ่ง เป็นวงจรที่นิยมนำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษาอย่างแพร่หลาย ดังนี้

1. สํารวจแหล่งเรียนรู้ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งในสถานศึกษาชุมชน ท้องถิ่น ในเขตพื้นที่การศึกษา และเขตพื้นที่การศึกษาใกล้เคียงโรงเรียนสํารวจแหล่งเรียนรู้ ในภาคใต้ โรงเรียน สํารวจแหล่งเรียนรู้ในภาคอื่นของประเทศไทย นอกจากนี้ โรงเรียนออกแบบบันทึกข้อมูลแหล่งเรียนรู้ไว้ใช้ สํารวจแหล่งเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและชุมชน แบบดังกล่าวควรครอบคลุม ในประเด็นต่อไปนี้

- ชื่อแหล่งเรียนรู้
- ที่ตั้ง / ที่อยู่
- ลักษณะของแหล่งเรียนรู้
- วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้
- ความสอดคล้องกับกลุ่มสาระการเรียนรู้

2. การจัดทำข้อมูลสารสนเทศและการทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้แก่ครู สถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษาในบริเวณใกล้เคียง ดังนี้

2.1 โรงเรียนจัดทำทำเนียบแหล่งเรียนรู้ โดยจัดหมวดหมู่ตามความเหมาะสม เช่น

- โรงเรียนจัดเป็นสถานที่ บุคลากร แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ
- โรงเรียนจัดทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน
- โรงเรียนจัดทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน
- มีการระบุในทะเบียนว่าแหล่งเรียนรู้แต่ละแห่งสามารถให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่อง

อะไรบ้าง

- มีข้อเสนอแนะในการไปใช้แหล่งเรียนรู้แต่ละแห่งว่าต้องมีการเตรียมการอย่างไร

บ้าง เช่น ไปอย่างไร ติดต่อกับใคร ฯลฯ

- ทำการเผยแพร่ทะเบียนแหล่งเรียนรู้ให้ครูทุกคน
- มีการประชุมครูให้เข้าใจ และเห็นประโยชน์ของทะเบียนแหล่งเรียนรู้ที่จัดทำ

ขึ้น ข้อมูลการจัดทะเบียนสอดคล้องตามข้อมูลแบบสำรวจ

2.2 เผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศ โดยเผยแพร่แก่บุคลากรในโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการเลือกใช้

3. ส่งเสริม สนับสนุนให้ครู ใช้แหล่งการเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยครอบคลุมภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดและพัฒนาแหล่งเรียนรู้รวมทั้งพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ และประสานความร่วมมือสถานศึกษาอื่นบุคคลครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา ในการจัดตั้ง ส่งเสริมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ร่วมกัน ดังนี้

- โรงเรียนจัดประชุมครูและชี้แนะให้เห็นความสำคัญของแหล่งเรียนรู้
- โรงเรียนกำหนดให้ครูใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างน้อย

ภาคเรียนละ 1 ครั้ง

- โรงเรียนตรวจแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อดูว่าครูวางแผนใช้แหล่งเรียนรู้เมื่อใด
- โรงเรียนอำนวยความสะดวกในการอนุญาตให้ครูพานักเรียนไปศึกษาจากแหล่ง

เรียนรู้

- โรงเรียนสนับสนุนงบประมาณในการพานักเรียนไปศึกษาจากแหล่งเรียนรู้

นอกโรงเรียน

- โรงเรียนช่วยประสานงานกับผู้ปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพานักเรียนไปศึกษาจากแหล่งเรียนรู้

4. การกำกับ ติดตาม ประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ คณะครูและนักเรียนร่วมกัน ประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาการใช้แหล่งเรียนรู้แบบเครื่องมือในการ

บันทึก และประเมินผลต่อไป นี้ โรงเรียนสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพโรงเรียน ดำเนินการได้ดังนี้

- โรงเรียนจัดทำแบบบันทึกการใช้แหล่งเรียนรู้ของครู
- โรงเรียนตรวจแผนการจัดการเรียนรู้และให้ความสำคัญกับการที่ครูวางแผนใช้แหล่งเรียนรู้
- โรงเรียนนิเทศและเน้นย้ำให้ครูใช้แหล่งเรียนรู้
- โรงเรียนแต่งตั้งคณะกรรมการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้
- คณะกรรมการทำรายงานประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้
- โรงเรียนนำผลการประเมินไปปรับปรุงการใช้แหล่งเรียนรู้ในโอกาสต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549: 23-24) ได้กล่าวถึงแนวทางการบริหารจัดการและสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา ดังนี้

1. สำรวจแหล่งการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งในสถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น ในเขตพื้นที่การศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษาใกล้เคียง (ทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้)
2. จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาให้เพียงพอและสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้
3. จัดทำเอกสารรวบรวมเผยแพร่แก่ครู สถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษาในบริเวณใกล้เคียง
4. จัดระบบแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้เชื่อมต่อการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น พัฒนาห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ หรือมุมหนังสือในห้องเรียน
5. จัดระบบแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน ของสถานศึกษาของตนเอง เช่น จัดทำแผนที่เส้นทาง ระบบเครือข่ายเชื่อมโยงห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดสถาบันการศึกษา พิพิธภัณฑ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
6. จัดตั้งและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้รวมทั้งพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้และประสานความร่วมมือกับสถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในการจัดตั้ง ส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ร่วมกันวางแผนการใช้ร่วมกัน
7. ประสานความร่วมมือวางแผนกับสถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กรหน่วยงานที่จัดการศึกษาโดยส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ที่แต่ละแห่งมีเพื่อใช้ประโยชน์ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน
8. ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูได้ใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียนในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบคลุมภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิรัช สงวนวงค์วาน (2550: 4) ได้กล่าวถึง การบริหารจัดการและสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา ดังนี้

1. ควรมีการสำรวจและจัดทำทะเบียนและผังหรือแผนที่ของแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นสถานที่ บุคลากรและสื่อต่างๆ เช่น

- 1.1 แหล่งวิทยาการในชุมชน
- 1.2 แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
- 1.3 แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและศาสนา
- 1.4 แหล่งเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- 1.5 แหล่งเรียนรู้จากสิ่งพิมพ์ สื่อ ทัศนศิลป์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
- 1.6 ศูนย์เผยแพร่ข่าวสาร เหตุการณ์ในชุมชน
- 1.7 วิธีการดำเนินชีวิต
- 1.8 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้าน

2. ควรสร้างความเข้าใจและขอความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยการจัดประชุม เสวนากันอย่างแพร่หลายเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3. ควรจัดทำแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับ

- 3.1 การสร้างความสัมพันธ์อันระหว่างสถานศึกษากับแหล่งเรียนรู้
- 3.2 การวางแผนและการติดต่อประสานงาน
- 3.3 การกำหนดจุดประสงค์และสาระการเรียนรู้
- 3.4 การวางแผนวิธีการศึกษาหาความรู้และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
- 3.5 สรุปสาระการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้

4. นำเสนอตัวอย่างโรงเรียน ที่จัดกิจกรรมการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ดีและ ประสบความสำเร็จ

สมน อมรวิวัฒน์ (2550: 25-26) ได้กล่าวถึง แนวทางการบริหารจัดการและสร้าง เครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา ดังนี้

1. กำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยทำความเข้าใจนโยบายตามแผนหลักสูตร รวมทั้งแนวดำเนินการของสถานศึกษา เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้โดยคณะครู มีส่วนร่วมในการกำหนด

2. จัดตั้งคณะกรรมการสำรวจแหล่งเรียนรู้ เพื่อวิเคราะห์สภาพความพร้อมในการพัฒนา แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษา ฝ่ายวิชาการ หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระฯ หัวหน้างานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนผู้เกี่ยวข้อง ที่สถานศึกษาพิจารณาตามความเหมาะสม

3. จัดทำแผนงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยคณะกรรมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญที่จะเป็นผู้สำรวจ วิเคราะห์ความพร้อม รวบรวมข้อมูลแล้วจัดทำแผนพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม

4. สร้างความเข้าใจแก่บุคลากรของสถานศึกษาและชุมชน โดยสถานศึกษาสร้างความเข้าใจกับบุคลากรทุก ๆ ฝ่ายในโรงเรียนและบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เครือข่ายผู้ปกครอง เพื่อสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้

5. ประชาสัมพันธ์โครงการ โดยสถานศึกษาจัดให้มีการประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ครู อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องมีความเข้าใจตรงกัน เกิดความร่วมมือในการสนับสนุน ช่วยเหลือ เพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552: 3) ได้กำหนดแนวทางในการบริหารแหล่งเรียนรู้ตามวงจรเดมมิ่ง ซึ่งการบริหารงานตามวงจรเดมมิ่ง เป็นวงจรที่นิยมนำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษาอย่างแพร่หลาย มีดังนี้

1. แนวทางการวางแผน
 - 1.1 กำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้
 - 1.2 จัดตั้งคณะกรรมการ
 - 1.3 จัดทำแผนงานพัฒนาแหล่งการเรียนรู้
 - 1.4 สร้างความเข้าใจแก่บุคลากรของ โรงเรียนและชุมชน
 - 1.5 ประชาสัมพันธ์โครงการ
2. แนวทางการสร้าง พัฒนา ใช้แหล่งการเรียนรู้
 - 2.1 จัดตั้งคณะผู้รับผิดชอบแหล่งการเรียนรู้
 - 2.2 สำรวจวิเคราะห์ความพร้อมของแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน
 - 2.3 กำหนดแหล่งการเรียนรู้และจัดระบบสารสนเทศ
 - 2.4 สร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้
 - 2.5 ใช้แหล่งการเรียนรู้
3. ตรวจสอบ ทบทวน กำกับติดตาม
 - 3.1 กำหนดวิธีการ เครื่องมือประเมินผล
 - 3.2 กำหนดผู้เกี่ยวข้องประเมินผล การสร้าง พัฒนาแหล่งการเรียนรู้
 - 3.3 วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการสร้าง พัฒนา และใช้แหล่งการเรียนรู้
4. สรุปและรายงานผลการสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

4.1 สรุปรายงานการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

4.2 ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาต่อยอด

2.1 การวางแผนการใช้แหล่งเรียนรู้

การวางแผนเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญของการบริหารแหล่งเรียนรู้ตามวงจรเดมมิ่ง เพราะทุกขั้นตอนของวงจรเดมมิ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการวางแผน ถ้ามีการวางแผนที่ดี การบริหารแหล่งเรียนรู้ก็จะดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งนักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้กล่าวถึงการบริหารจัดการไว้ดังนี้

สุวิทย์ มูลคำ และคณะ (2554 : 109-112) กล่าวถึงการวางแผนบริหารแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

- 1) ควรสำรวจและจัดทำทะเบียนและผังหรือแผนที่ของแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่เป็นสถานที่บุคลากร และสื่อต่างๆ
- 2) ควรสร้างความเข้าใจและขอความร่วมมือทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยจัดประชุมเสวนากันอย่างแพร่หลายเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
- 3) ควรจัดทำแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างสถานศึกษากับแหล่งเรียนรู้ การวางแผนและติดต่อประสานงาน การกำหนดจุดประสงค์และสาระการเรียนรู้ การวางแผนและวิธีการศึกษาหาความรู้และการจัดกิจกรรมต่างๆ
- 4) นำเสนอตัวอย่างโรงเรียนที่จัดกิจกรรมการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ได้ดีและประสบความสำเร็จ

กระทรวงศึกษาธิการ (2555 : 42-59) ได้กำหนดการวางแผนการบริหารแหล่งเรียนรู้โดยครูจะต้องวางแผนการสอน ผู้บริหารจะต้องวางแผนการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งขั้นตอนการวางแผนต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียด เพื่อการใช้ข้อมูลที่เหมาะสมและดีที่สุด การวางแผนบริหารแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

- 1) ศึกษาหลักสูตรและความต้องการของครูและนักเรียน
- 2) กำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมาย
- 3) กำหนดโครงการหรือกิจกรรมการจัดหรือหาแหล่งเรียนรู้
- 4) จัดทำแผนปฏิบัติงานและวางแผนการไว้ นับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้เรียนและครูผู้สอนใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน
- 5) ร่วมมือกันจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยคณะกรรมการการบริหารหลักสูตรพื้นฐานของโรงเรียนมอบหมายให้ดำเนินการวางแผน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2556 : 4) ได้กำหนดแนวทางในการวางแผนการบริหารแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. กำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนกำหนดนโยบายพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยทำความเข้าใจนโยบายตามแผนหลัก หลักสูตร รวมทั้งแนวดำเนินการของโรงเรียนเพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้โดยให้คณะครู นักเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนด
2. จัดตั้งคณะกรรมการสำรวจแหล่งเรียนรู้ เพื่อวิเคราะห์สภาพความพร้อมในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ซึ่งอาจประกอบด้วย

2.1 ผู้บริหารโรงเรียน

2.2 ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียนฝ่ายวิชาการ

2.3 หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ

2.4 หัวหน้างานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2.5 ผู้เกี่ยวข้องที่โรงเรียนพิจารณาตามความเหมาะสม

3. จัดทำแผนงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้ คณะกรรมการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้มีบทบาทและหน้าที่สำคัญที่จะเป็นผู้สำรวจ วิเคราะห์ความพร้อม รวบรวมข้อมูล แล้วจัดทำแผนพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม

4. สร้างความเข้าใจแก่บุคลากรของโรงเรียนและชุมชน โรงเรียนดำเนินการสร้างความเข้าใจกับบุคลากรทุกๆ ฝ่าย ในโรงเรียนและบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เครือข่ายผู้ปกครอง เพื่อสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญมีส่วนร่วมในการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้

5. ประชาสัมพันธ์โครงการ โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้เพื่อให้ครู อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานรวมทั้งผู้เกี่ยวข้องมีความเข้าใจตรงกัน เกิดความร่วมมือในการสนับสนุน ช่วยเหลือ เพื่อให้แหล่งการเรียนรู้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

สรุปได้ว่าการวางแผนบริหารแหล่งเรียนรู้ควรได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยเฉพาะครูผู้สอนและผู้บริหารควรร่วมมือกันวางแผนบริหารแหล่งเรียนรู้ โดยกำหนดนโยบาย กำหนดโครงการ กิจกรรมในการสำรวจ การจัดทำสารสนเทศและการนำไปใช้ให้คุ้มค่า เนื่องจากแหล่งการเรียนรู้เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงและเห็นจริงจากแหล่งการเรียนรู้ ดังนี้ 1) กำหนดนโยบายและการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ 2) จัดตั้งคณะกรรมการสำรวจแหล่งเรียนรู้เพื่อวิเคราะห์ความพร้อมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน และจัดทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ 3) จัดทำแผนการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ 4) สร้างความเข้าใจแก่บุคลากรของโรงเรียน 5) ประชาสัมพันธ์แผนงานโครงการหรือกิจกรรม

2.2 การดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้

การดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้เป็นขั้นตอนที่นำแผนหรือโครงการที่ได้วางแผนไว้มาลงมือปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งเป็นสถานที่จริงหรือของจริงที่มีอยู่ในโรงเรียน ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้นั้นๆ ซึ่งได้มีนักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้กล่าวถึงการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ไว้ ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 42) ได้กล่าวถึงแนวปฏิบัติในการใช้แหล่งเรียนรู้ไว้ว่า การดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนเพื่อประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้และให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่าต่อผู้เรียนมากที่สุด โรงเรียนควรดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. การดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน

1.1 ประชาสัมพันธ์

1.2 จัดหาทรัพยากร สารสนเทศ สื่อ เทคโนโลยี

1.3 จัดเก็บให้เป็นระบบ

1.4 ผลิตคู่มือการใช้แหล่งเรียนรู้

1.5 จัดบริการ

1.6 จัดกิจกรรมแนะนำการใช้ และรณรงค์การใช้แหล่งเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 5) ได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ โดยโรงเรียนอาจมีแนวทางการสร้าง พัฒนา และใช้แหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. จัดตั้งคณะผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ ซึ่งอาจประกอบด้วย บุคลากร ดังต่อไปนี้

1.1 รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ

1.2 กลุ่มสาระการเรียนรู้

1.3 หัวหน้างานห้องสมุด

1.4 หัวหน้าศูนย์คอมพิวเตอร์ของโรงเรียน

โดยมีหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามความพร้อมที่ได้ ดำเนินการสำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดแหล่งเรียนรู้จัดระบบสารสนเทศเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

2. การสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ตามสารสนเทศที่มีอยู่ ให้มีประสิทธิภาพ

จัดระบบการใช้สำหรับผู้เรียนและผู้สนใจ

3. การใช้แหล่งเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สนใจได้ใช้แหล่งเรียนรู้อย่างเหมาะสมและคุ้มค่า

การรวบรวมข้อมูลการใช้เพื่อเป็นข้อมูลกำหนดแนวทาง ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ต่อไป

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553: 77-84) กล่าวว่า คุรุภูมิปัญญาไทย เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า เป็นทั้งผู้จัดการความรู้ และเป็นแหล่งความรู้ของคนในชุมชน และการถ่ายทอดของคุรุภูมิปัญญาไทยมีแนวโน้มไปตามรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้ตลอดเวลา ดังนั้น จึงควรให้การส่งเสริมคุรุภูมิปัญญาไทยให้เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ในแหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีรูปแบบ หลักการถ่ายทอดความรู้การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น มีการประสานงานเครือข่ายร่วมจัดการเรียนรู้ ใช้สถานที่จริงเป็นแหล่งเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ เป็นรายบุคคลและรายกลุ่มให้ผู้เรียนเรียนรู้เนื้อหาได้ตามความสนใจของแต่ละบุคคล การถ่ายทอดความรู้เน้นประสบการณ์ การฝึกปฏิบัติจริงตามหลักการสอนผู้ใหญ่ เปิดโอกาส ยืดหยุ่นเวลา อำนาจ ความสะดวกเรื่องสถานที่ ใช้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวเป็นแหล่งเรียนรู้ ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นผู้อยู่นอกระบบโรงเรียน เรียนรู้เพื่อนำความรู้และทักษะที่ได้ไปประกอบอาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิต

และเทียบโอนความรู้ในส่วนสาระเนื้อหาวิชาในหลักสูตรที่ครูภูมิปัญญาใช้สอน มีเนื้อหาสาระความรู้ครบ 5 เนื้อหาสาระตามหลักสูตรการศึกษาอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 คือ 1) สาระทักษะการเรียนรู้ 2) สาระความรู้พื้นฐาน 3) สาระการประกอบอาชีพ 4) สาระทักษะการดำเนินชีวิตและ 5) สาระการพัฒนาชุมชนและสังคม หลักสูตรจึงเป็นได้ทั้งวิชาบังคับและวิชาเลือกหรือบูรณาการเข้าในสาระต่าง ๆ ตามหลักสูตร จึงสรุปได้ว่า รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอย่างดี โดยมีแนวทางการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ ผ่านเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. แต่งตั้งให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ (Kuru) ด้านจัดทำสาระของหลักสูตรเฉพาะเรื่องที่ตรงกับ ความเชี่ยวชาญของตนเอง
2. แต่งตั้งให้เป็นผู้ร่วมกำหนดมาตรฐาน (Competency base) ในการวัดและ ประเมินผลวิชาที่ตรงกับความเชี่ยวชาญของตน
3. แต่งตั้งให้เป็นผู้จัดตั้งและดูแล ควบคุม กำกับ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หรือแหล่งเรียนรู้ ชุมชน
4. แต่งตั้งให้เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้วิชาที่ชำนาญในหลักสูตรการศึกษาอกระบบ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มีเนื้อหาสาระวิชาเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ ที่ครูภูมิปัญญาไทยมีอยู่
5. แต่งตั้งให้ร่วมเป็นผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณาเกณฑ์การเทียบโอน ความรู้และประสบการณ์ และแต่งตั้งให้ร่วมเป็นกรรมการเทียบโอนผลการเรียนด้วย
6. จัดแหล่งเรียนรู้ของตนเองให้เป็นหนึ่งในเครือข่ายที่ควรไปทัศนศึกษาของคนในชุมชน
7. แต่งตั้งให้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของคนในชุมชน
8. แต่งตั้งให้เป็นผู้สอนงาน (Coaching) ให้กับคนในชุมชนที่เรียนรู้เป็นรายบุคคล หรือ รายกลุ่ม

สรุปได้ว่าการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา มีแนวทางการดำเนินการใช้ แหล่งเรียนรู้ โดยการจัดระบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีเครือข่ายภูมิปัญญา ท้องถิ่น ร่วมดำเนินการพัฒนาองค์ความรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ สื่อเทคโนโลยี จัดหาทรัพยากร สารสนเทศ ให้สอดคล้องและเพียงพอต่อความต้องการ จัดเก็บให้เป็นระบบฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญา จัดทำแนวทางการใช้แหล่งเรียนรู้ให้ชัดเจน จัดกิจกรรมแนะนำ ประชาสัมพันธ์การใช้ และ รมรงค์การใช้แหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2.3 การนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้

การนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง สถานศึกษาควรมีการนิเทศ ติดตาม ประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อเป็นการตรวจสอบ ติดตามว่าสถานศึกษาได้มีการดำเนินงาน ตรงตามแผนงานโครงการหรือกิจกรรมการใช้แหล่งเรียนรู้ ตามที่ได้วางแผนไว้หรือไม่ ซึ่งการนิเทศ ติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้เป็นบทบาทของผู้บริหาร และคณะกรรมการนิเทศภายใน รวมทั้งอาจมีคณะกรรมการสถานศึกษา หรือเครือข่ายร่วมนิเทศ กำกับ ติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ โดยในส่วนของผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการกำหนดนโยบายการนิเทศ การจัดเตรียมกระบวนการนิเทศ การสร้างเครือข่ายการนิเทศโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการนิเทศ ตรวจสอบและติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอน การกำหนดวิธีการหรือ เครื่องมือการนิเทศ การให้คำแนะนำ และเป็นที่ปรึกษาในกระบวนการทำงานตามแผนงานที่กำหนดไว้ ในการนิเทศติดตามจะมีการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ เป็นบทบาท ปรับปรุงหรือตรวจสอบ กระบวนการดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นการประเมินก่อนการใช้แหล่งเรียนรู้ การประเมินระหว่างการใช้แหล่งเรียนรู้ และการประเมินหลังการใช้แหล่งเรียนรู้ โดยการกำหนดตัวบ่งชี้ และเกณฑ์ในการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ การใช้รูปแบบการประเมินที่หลากหลาย การประเมินตามสภาพจริง การเป็นผู้กำกับ และติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาและอุปสรรคในการใช้ในระหว่างดำเนินการ มีการประเมินบทบาท ปรับปรุง กระบวนการดำเนินการให้เกิดการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้ตามแผนและแนวทางการที่สถานศึกษากำหนดไว้ มีการกำหนดวิธีการและเครื่องมือประเมินผลการดำเนินการ การสร้างและ พัฒนาการใช้แหล่งเรียนรู้ วิเคราะห์ผลการประเมินและสรุปผลการประเมินและการรายงานสรุปผล การใช้แหล่งเรียนรู้ (สุรเกียรติ์ งามเลิศ. 2557: 26-35, อัคราจุฑิ จันทะแสง. 2557: 35, Gray & Larson. 2000: 5-6, Saferpak. 2002: 1) และควรเป็นแนวทางการนิเทศแบบกัลยาณมิตรด้วย กิจกรรมการนิเทศที่หลากหลาย ส่วนเกณฑ์การประเมินควรเป็นไปตามเกณฑ์คุณภาพการประกันคุณภาพการศึกษา (ชวนพิศ พร้อมสุข. 2559: 67)

สรุปได้ว่าการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ หมายถึงการติดตาม ตรวจสอบการใช้แหล่งเรียนรู้ตามแผนงานโครงการ หรือกิจกรรมที่กำหนดไว้ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ รวบรวมข้อมูลเพื่อพิจารณากระบวนการทำงานเป็นขั้นตอนเพื่อรายงานและเสนอผลการประเมินในภาพรวม

2.4 การนำผลการประเมินแหล่งเรียนรู้ไปใช้

การสรุปผล รายงานผล การปรับปรุงแก้ไขการนำแหล่งเรียนรู้ไปใช้เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สถานศึกษาควรทำการประเมินผลเพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินงานปัญหาและอุปสรรค ในการนำแหล่งเรียนรู้ไปใช้ สามารถนำผลการประเมินที่ได้ มาใช้เป็นข้อมูล ในการปรับปรุง

แก้ไข และพัฒนา การบริหารแหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพต่อไป ซึ่งได้มีนักวิชาการและหน่วยงานทางการศึกษาได้กล่าวถึงการสรุปผล การนำแหล่งเรียนรู้ไปใช้ ดังนี้ กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงแนวปฏิบัติในการสรุปผลปรับปรุงแก้ไข การนำแหล่งเรียนรู้ไปใช้ว่าจะต้องมีการตรวจสอบหรือประเมินควบคู่กันไปมีวัตถุประสงค์พิจารณารายงานผลการใช้แหล่งเรียนรู้ตามสาระการเรียนรู้หรือกลุ่มวิชาการต่างๆ เพื่อรายงานผลการใช้แหล่งเรียนรู้ สถิติการใช้ทรัพยากรสารสนเทศที่ใช้บริการ รวมทั้งอุปสรรคปัญหาให้โรงเรียนพิจารณาเพื่อสรุปผลรายงาน พร้อมด้วยข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไข เพื่อประกอบการวางแผนและโครงการในปีต่อไปและเพื่อให้ทราบความสำเร็จในการดำเนินงานหรือประเมินผลเป็นระยะ โดยวิเคราะห์ผลสำเร็จหรือไม่ยังมีปัญหาข้อบกพร่องอย่างไร การประเมินการใช้แหล่งเรียนรู้ ทำได้ 3 ลักษณะ คือ การประเมินก่อนการใช้แหล่งเรียนรู้ การประเมินระหว่างการใช้แหล่งเรียนรู้ และการประเมินหลังการใช้แหล่งเรียนรู้ ในการดำเนินงานในโรงเรียน มีขั้นตอนการประเมินดังนี้ กำหนดกรอบการประเมินการสรุปผลการจัดทำรายงาน สำหรับวิธีการและหลักการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้นั้นต้องอาศัยข้อมูลที่รวบรวมไว้และใช้วิธีการที่หลากหลายและต้องมีหลักการและแนวทางในการประเมิน คือ 1) การประเมินร่วมกัน ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 2) การประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ควรเป็นกระบวนการต่อเนื่องและสม่ำเสมอ 3) คุณค่าของการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้นั้น อยู่ที่การนำผลการประเมินไปใช้พัฒนาและปรับปรุงให้ดีขึ้น และเพื่อแก้ไขปัญหา และอุปสรรคที่ผ่านมา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 : 6) ได้กล่าวถึงการสรุปผลการนำแหล่งเรียนรู้ไปใช้ดังนี้

1. โรงเรียนกำหนดให้มีการประเมินทบทวนปรับปรุงกระบวนการดำเนินการ เพื่อให้การพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้ ตามแผนหลักและแนวดำเนินการของโรงเรียนในพื้นที่โรงเรียนกำหนดไว้ตามบริบทของโรงเรียนเอง

2. โรงเรียนได้กำหนดวิธีและเครื่องมือประเมินผลการดำเนินการสร้าง การพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้วิเคราะห์ผลการประเมินและสรุปผลการประเมิน

3. การสรุปรายงานการพัฒนา และใช้แหล่งเรียนรู้ควรรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เริ่มดำเนินการและเสร็จสิ้นการดำเนินการ เพื่อสรุปเป็นรายงานนำเสนอ ให้หน่วยงานต้นสังกัดทุกระดับและผู้เกี่ยวข้องทราบตลอดจนการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการใช้แหล่งเรียนรู้ ให้กว้างขวางขึ้นเป็นการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดต่อไป สรุปได้ว่า การสรุปและการปรับปรุงแก้ไขปัญหา การนำแหล่งเรียนรู้ไปใช้นั้น ผู้บริหาร ครูและผู้เกี่ยวข้อง ควรมีการประเมินการใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อเป็นการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ และใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่าต่อไป โดยกำหนดระยะเวลาในการประเมิน เช่นก่อนใช้ระหว่างการใช้และหลังจากการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้อรวมทั้งปัญหาอุปสรรค ให้โรงเรียนพิจารณาเพื่อสรุปผลรายงาน พร้อมด้วยข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไข ซึ่งมีแนวทางการดำเนินงาน โดยกำหนด

ผู้รับผิดชอบการสรุปผล และการปรับปรุงแก้ไขปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ กำหนดวัตถุประสงค์วิธีการ และเครื่องมือในการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ สรุปผลการใช้แหล่งเรียนรู้ และจัดทำรายงานผล การใช้แหล่งเรียนรู้

อาจกล่าวได้ว่า การบริหารแหล่งเรียนรู้ นั้น เป็นการจัดหรือการนำแหล่งเรียนรู้ภายใน โรงเรียน มาใช้ในการสนับสนุนคุณภาพการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด ในการบริหารแหล่งเรียนรู้ จะประกอบไปด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน จากแนวคิดของนักการศึกษา ดังนี้

- 1) การวางแผนการบริหารแหล่งเรียนรู้คือการจัดการแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาโดยการแต่งตั้ง คณะกรรมการเพื่อสำรวจข้อมูล กำหนดนโยบายกำหนดวัตถุประสงค์ ในการใช้แหล่งเรียนรู้ภายใน สถานศึกษา
- 2) การดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ คือการดำเนินการตามแผนโดยการวางกำหนดการ การจัดทำข้อมูลสารสนเทศจัดทำคู่มือ หรือข้อปฏิบัติการจัดสรรทรัพยากร การจัดงบประมาณการปฏิบัติ ตามแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา
- 3) การนิเทศ ติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้คือกำหนด กรอบหรือเครื่องมือในการประเมินผลโดยกำหนดวัตถุประสงค์ ของการประเมินจัดทำรายงานผลการ ประเมิน และ
- 4) การสรุปผลปรับปรุงแก้ไขการนำแหล่งเรียนรู้ไปใช้คือการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค การใช้แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาที่ไม่เป็นไปตามแผนโดยระดมสมองเพื่อแก้ไขปัญหาปรับปรุง พัฒนาให้ดีขึ้นหรือในส่วนที่ได้อยู่แล้วก็ส่งเสริมต่อไป

เรณูภา ศรีสวัสดิ์ (2557: 57) กล่าวว่าการบริหารแหล่งเรียนรู้นับเป็นภารกิจสำคัญของ ผู้บริหารที่ผู้บริหารจะนำเอาเทคนิค วิธีและกระบวนการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน ซึ่งมีนักวิชาการและหน่วยงานทางการศึกษาได้เสนอแนวทางการ บริหารแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา มีโอกาสพัฒนาการเรียนรู้ หากความรู้เพิ่มเติมตามความสนใจ ความ ต้องการและความสามารถ โดยจัดให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนมีประสบการณ์ที่ได้ปฏิบัติกิจกรรม จากการเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงกันจึงส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเป็นผู้เรียนรู้ตลอด ชีวิต ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และการที่โรงเรียนจะใช้แหล่งเรียนรู้ให้เป็น ประโยชน์นั้นต้องเกิดจากการสนับสนุนของผู้บริหาร การดำเนินการของครู นักเรียน และความ ร่วมมือของทุกฝ่ายในการจัดการและการใช้แหล่งเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิผลอีกด้วย ซึ่งมีแนวทางการ บริหารแหล่งเรียนรู้ของประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม มาเป็น กรอบในการวิจัยการบริหารแหล่งเรียนรู้

สุรเกียรติ งามเลิศ (2559: 26-35) ได้นำเสนอสรุปภารกิจของผู้บริหารในการบริหารงาน สถานศึกษา โดยเฉพาะการบริหารแหล่งเรียนรู้ คือ ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการวางแผน อำนวย ความสะดวกในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการบริหารเช่น งบประมาณ บุคลากร หรือวัสดุอุปกรณ์

เป็นต้น นอกจากนี้ผู้บริหารยังมีหน้าที่ในการควบคุม หรือกำกับ ติดตาม ในกระบวนการทำงานในทุกขั้นตอน และมีการประเมินผลการทำงานในขั้นตอนสุดท้าย เมื่อนำกระบวนการบริหารมาประยุกต์ใช้กับการบริหารแหล่งเรียนรู้ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีหน้าที่ในการวางแผนการบริหารแหล่งเรียนรู้ การสนับสนุนทรัพยากรในการบริหารแหล่งเรียนรู้ การส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ การนิเทศ กำกับ ติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ และการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. บทบาทของผู้บริหารในการวางแผนการบริหารแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วยบทบาทในการกำหนดนโยบายพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การจัดทำแผนงานบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ การกำหนดวัตถุประสงค์และรายละเอียดในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การจัดตั้งคณะกรรมการในการวิเคราะห์และสำรวจแหล่งเรียนรู้ และการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้

2. บทบาทของผู้บริหารในการสนับสนุนทรัพยากรในการบริหารแหล่งเรียนรู้ประกอบด้วย บทบาทในการสนับสนุน และอำนวยความสะดวกในการจัดสรรทรัพยากร การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ โดยการจัดหางบประมาณการดำเนินงาน การจัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์และเทคโนโลยีที่เหมาะสม จำเป็นต่อการจัดการเรียนการสอน การจัดหาแหล่งเรียนรู้ ที่เป็นแหล่งวิชาการและปราชญ์ท้องถิ่น การจัดหาอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมภายในสถานศึกษา ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนการส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรให้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

3. บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วยบทบาทในการสร้างบรรยากาศในการจัดการเรียนการสอน โดยการกระตุ้น ให้แรงจูงใจ การอำนวยความสะดวกและการประสานงานเพื่อให้ครูใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมให้มีการวิจัยในชั้นเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การให้ขวัญและกำลังใจในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ และการส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ผลงาน เพื่อจูงใจให้ครูกระตือรือร้นที่จะพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

4. บทบาทของผู้บริหารในการนิเทศ กำกับ ติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ประกอบด้วย บทบาทในการกำหนดนโยบายการนิเทศ การจัดเตรียมกระบวนการนิเทศ การสร้างเครือข่ายการนิเทศโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการนิเทศ ตรวจสอบติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอน การกำหนดวิธีการหรือ เครื่องมือการนิเทศ การให้คำแนะนำ และเป็นพี่ปรึกษาในกระบวนการทำงานตามแผนงานที่กำหนดไว้

5. บทบาทของผู้บริหารในการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ เป็นบทบาทในการประเมิน ทบทวน ปรับปรุงหรือตรวจสอบ กระบวนการดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นการประเมินก่อนการใช้แหล่งเรียนรู้ การประเมินระหว่างการใช้แหล่งเรียนรู้ และการประเมินหลังการใช้แหล่งเรียนรู้ โดยการกำหนดตัวบ่งชี้ และเกณฑ์ในการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ การ

ใช้รูปแบบการประเมินที่หลากหลาย การประเมินตามสภาพจริง การเป็นผู้กำกับ และติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาและอุปสรรคในการใช้ และการรายงานสรุปผลการใช้แหล่งเรียนรู้

อัชราวุฒิ จันทะแสง (2557: 35) การดำเนินงานของสถานศึกษาในการบริหารแหล่งเรียนรู้ สถานศึกษาควรแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานแหล่งการเรียนรู้ เช่น คณะกรรมการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาและในชุมชน หรือท้องถิ่น หรือกำหนดบุคลากรให้มีหน้าที่ความรับผิดชอบเฉพาะ เพื่อให้การดำเนินงานแหล่งการเรียนรู้เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสนับสนุนครูผู้สอนให้นำแหล่งเรียนรู้ไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองในแหล่งเรียนรู้ที่สถานศึกษาจัดไว้ เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยสถานศึกษาควรดำเนินการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดยการวางแผน ศึกษาหลักสูตรและความต้องการของครู ผู้เรียน เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย วางแผนร่วมกันระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการ กำหนดโครงการกิจกรรมการเรียนรู้ จัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาบุคลากร จัดทำพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ สื่อเทคโนโลยี ดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ผลิตคู่มือการใช้แหล่งเรียนรู้ จัดบริการแนะนำการใช้และรณรงค์การใช้แหล่งเรียนรู้ มีการนิเทศ ติดตาม ประเมินผล โดยกำหนดกรอบการประเมินผล จากนั้นประเมินผล สรุปและจัดทำรายงานการ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินมาใช้พัฒนาและปรับปรุงต่อไป ส่วนปัญหาการบริหารแหล่งเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ไม่มีการจัดทำเอกสารเผยแพร่แหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่ได้จัดทำสารสนเทศการใช้แหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่สำรวจแหล่งเรียนรู้ที่ตรงกับความจำเป็นจริง สนับสนุนให้ผู้เรียนใช้แหล่งเรียนในโรงเรียนน้อย มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้น้อย ชุมชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรจัดทำเอกสารเผยแพร่แหล่งเรียนรู้ ควรนำผลการประเมินการใช้แหล่งเรียนรู้มาวางแผนปรับปรุง ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาห้องเรียน ควรมีการเผยแพร่แหล่งเรียนรู้ ควรใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้อย่างเต็มที่ และควรจัดแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้

Stephens (1998: 4) ได้กล่าวถึง แนวทางการบริหารจัดการและสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา การบริหารจัดการและแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีทั้งแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนหรือแหล่งเรียนรู้ชุมชนนั้น จะมีแนวทางการบริหารจัดการเพื่อให้บังเกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อการใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งต้องคำนึงถึงหลักการบริหารจัดการสำคัญที่เรียกว่า “หลักการบริหารแบบ 4 M's” ดังนี้

1. บุคลากร ผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญได้แก่ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอนทุกคน นักเรียนทุกคน ผู้ปกครองชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษา และหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ

2. งบประมาณ การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การบริหารจัดการงบประมาณ ให้บังเกิดประโยชน์สูงสุด คุ่มค่ามากที่สุด โดยแหล่งที่มาของงบประมาณคือเงินนอกงบประมาณและเงินงบประมาณ โดยใช้จ่ายตามระเบียบของทางราชการ

3. ทรัพยากร การบริหารจัดการทรัพยากรแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา โดยมีการจัดทำทะเบียน เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการได้ครอบคลุม ครบถ้วนและเกิดประโยชน์สูงสุด

4. การบริหารจัดการ จัดทำแผนยุทธศาสตร์ แผนพัฒนา แผนปฏิบัติการ/โครงการของสถานศึกษา โดยการตั้งทีมบริหารเพื่ออำนวยความสะดวกและสนับสนุน การจัดตั้งทีมครู-นักเรียนเพื่อดำเนินการส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนา ให้เกิดผลคุ้มค่า ยั่งยืน โดยมุ่งผลสัมฤทธิ์เกิดประโยชน์กับผู้เรียนเป็นสำคัญ

Gray & Larson (2000: 5-6) ได้กล่าวถึง แนวทางการบริหารจัดการและสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา ได้ดังนี้

1. ชั้นวางแผน (Plan)

1.1 กำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้โรงเรียน กำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยทำความเข้าใจนโยบายแผนหลักสูตร เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้ โดยให้คณะครูมีส่วนร่วมในการกำหนด

1.2 จัดตั้งคณะกรรมการสำรวจแหล่งเรียนรู้เพื่อวิเคราะห์สภาพความพร้อมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ หัวหน้างานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องที่โรงเรียน พิจารณาตามความเหมาะสม

1.3 จัดทำแผนงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้ คณะกรรมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญที่จะเป็นผู้สำรวจ วิเคราะห์ความพร้อม รวบรวมข้อมูล แล้วจัดทำแผนพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม

1.4 สร้างความเข้าใจแก่บุคลากรในโรงเรียนและชุมชน โรงเรียนดำเนินการสร้างความเข้าใจกับบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียน และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เครือข่ายผู้ปกครอง เพื่อสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญ มีส่วนร่วมในการพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้

1.5 ประชาสัมพันธ์โครงการ โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ครู นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องมีความเข้าใจตรงกัน เกิดความร่วมมือในการสนับสนุน ช่วยเหลือ เพื่อให้แหล่งเรียนรู้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

2. ขั้นการดำเนินงาน สร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ (Do) โรงเรียนอาจมีแนวทางการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ได้ดังนี้

2.1 จัดตั้งคณะผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ อาจประกอบด้วย รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ หัวหน้างานห้องสมุด หัวหน้าศูนย์คอมพิวเตอร์ ของโรงเรียน รับผิดชอบการดำเนินการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ตามความพร้อมที่ได้ดำเนินการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในโรงเรียนและชุมชน กำหนดแหล่งเรียนรู้และจัดระบบสารสนเทศเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

2.2 สร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ดำเนินการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามสารสนเทศที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ จัดระบบการใช้สำหรับผู้เรียนและผู้สนใจ

2.3 ผู้เรียนและผู้สนใจได้ใช้แหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมและคุ้มค่า มีการรวบรวมข้อมูลการใช้ เพื่อเป็นข้อมูลกำหนดแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ต่อไป

3. ขั้นตรวจสอบ ทบทวน กำกับ ติดตาม (Check) โรงเรียนกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการนิเทศ ติดตามและประเมินผลการพัฒนา และการใช้แหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ แก้ไขปัญหาและอุปสรรคในระหว่างดำเนินการ มีการประเมินทบทวนปรับปรุง กระบวนการดำเนินการให้เกิดการพัฒนา และใช้แหล่งเรียนรู้ตามแผนหลักและแนวดำเนินการของโรงเรียนที่กำหนดไว้ ตามบริบทของโรงเรียนเอง มีการกำหนดวิธีการและเครื่องมือประเมินผลการสร้างและพัฒนาการใช้แหล่งเรียนรู้ วิเคราะห์ผลการประเมินและสรุปผลการประเมิน

4. ขั้นสรุปและรายงานผลการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ (Act) การสรุปรายงานการพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ ควรรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เริ่มดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ และเสร็จสิ้นการดำเนินการ เพื่อสรุปเป็นรายงานนำเสนอให้หน่วยงานต้นสังกัดทุกระดับ และผู้เกี่ยวข้องทราบ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการใช้แหล่งเรียนรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดต่อไป

Saferpak (2002: 1) ได้กล่าวถึง แนวทางการบริหารจัดการ และสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา ได้ดังนี้

1. เป็นแหล่งที่มีสาระเนื้อหาที่เป็นข้อมูลความรู้ ใ้มนุษย์เกิดโลกทัศน์ที่กว้างไกลกว่าเดิม ช่วยให้เกิดความสนใจในเรื่องสำคัญ ช่วยยกระดับความทะเยอทะยานของผู้ศึกษา จากการนำเสนอสาระความรู้ หรือภาพในอุดมคติ หรือเสนอผลสำเร็จและความก้าวหน้าของงานหรือชิ้นงาน หรือเทคโนโลยี หรือบุคคลต่างๆของแหล่งเรียนรู้

2. เป็นสื่อการเรียนรู้ การเรียนรู้สมัยใหม่ที่ให้ทั้งสาระ ความรู้ ก่อให้เกิดทักษะและช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้นมากยิ่งขึ้น

3. เป็นแหล่งช่วยเสริมการเรียนรู้ของการศึกษาประเภทต่างๆ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
4. เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มนุษย์สามารถที่จะปฏิสัมพันธ์ในการหาความรู้ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองตลอดเวลา โดยไม่จำกัด เพศ วัย ระดับความรู้ความสามารถ
5. เป็นแหล่งที่มนุษย์สามารถเข้าไปปฏิสัมพันธ์ในการหาความรู้ จากแหล่งกำเนิดหรือแหล่งต้นตอของความรู้ เช่น จากโบราณสถาน โบราณวัตถุ พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ตามธรรมชาติของสัตว์ เป็นต้น
6. เป็นแหล่งที่มนุษย์สามารถเข้าไปปฏิสัมพันธ์ให้เกิดประสบการณ์ตรง หรือลงมือปฏิบัติ ได้จริง เช่น การประดิษฐ์เครื่องใช้ต่างๆ การซ่อมแซมเครื่องยนต์ เป็นต้น ช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ใฝ่รู้
7. เป็นแหล่งที่มนุษย์สามารถเข้าไปปฏิสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆ ที่ได้รับการคิดค้นขึ้น และยังมีของจริงให้เห็น เช่น การดูภาพยนตร์ วิทยทัศน์ หรือสื่ออื่นๆ ในเรื่องการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆขึ้นมาใหม่
8. เป็นแหล่งส่งเสริมความสัมพันธ์อันดี ระหว่างคนในท้องถิ่นกับผู้เข้าศึกษาในการทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกันของการเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วม เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้
9. เป็นสิ่งที่ช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยมให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ แนวคิดใหม่ เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์กับผู้เรียน
10. เป็นการประหยัดเงินของผู้เรียนในการใช้แหล่งเรียนรู้ของชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่า การสรุปผลการนำแหล่งเรียนรู้ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ หรือการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผลดียิ่งในการปฏิบัติ โดยที่ผู้บริหารควรกำกับติดตามให้ครบวงจร จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งเสริมการเรียนรู้ในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

3. การจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดชลบุรี สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 กำหนด

อำนาจ และหน้าที่ของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้ (ราชกิจจานุเบกษา. 2551: 2-3)

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เรียกโดยย่อว่า กศน. อำเภอ และศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเขต เรียกโดยย่อว่า กศน.เขต มีอำนาจและหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 2. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานภาคีเครือข่าย เพื่อการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 3. ดำเนินการตามนโยบายพิเศษของรัฐบาลและงานเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ
 4. จัด ส่งเสริม สนับสนุนและประสานงานการจัดการศึกษาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพื้นที่
 5. จัด ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น
 6. วิจัยและพัฒนาคุณภาพหลักสูตร สื่อ กระบวนการเรียนรู้ และมาตรฐานการศึกษานอกระบบ
 7. ดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน การเทียบโอนความรู้และประสบการณ์
 8. กำกับ ดูแล ตรวจสอบ นิเทศภายใน ติดตามประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 9. พัฒนาคู่มือ และบุคลากรทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 10. ระดมทรัพยากรเพื่อใช้ในการจัดและพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 11. ดำเนินการประกันคุณภาพภายใน ให้สอดคล้องกับระบบ หลักเกณฑ์และวิธีการ ที่กำหนด
 12. ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย
- การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้แหล่งเรียนรู้ การส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเครือข่ายร่วมจัด มีแหล่งเรียนรู้ดังนี้

ตาราง 1 จำนวนแหล่งเรียนรู้ในทำเนียบแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ปีงบประมาณ พ.ศ. 2558-2559

ที่	รายชื่อแหล่งเรียนรู้	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 จำนวน (แห่ง)	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 จำนวน (แห่ง)
แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา			
1.	ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบล (กศน. ตำบล)	8	8
2.	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	21	17
3.	ห้องสมุดประชาชนอำเภอศรีราชา	1	1
แหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษา			
4.	แหล่งเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	9	9
5.	ค่ายลูกเสือวชิราวุธ	1	1
6.	แหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม	12	13
7.	โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย	12	13
8.	ที่ว่าการอำเภอ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล	7	7
9.	โรงพยาบาล	4	4
10.	ชุมชน	5	5
11.	กองพันต่อสู้อากาศยานและรักษาฝั่งที่ 12	1	1
12.	มูลนิธิเอื้อหทัย	1	1
13.	ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม	2	2
14.	ภูมิปัญญาด้านอนุรักษ์ป่าชายเลน	1	1
15.	ภูมิปัญญาด้านอาหารและการแปรรูปอาหาร	11	11
16.	ภูมิปัญญาด้านศิลปะประดิษฐ์	13	10
17.	ภูมิปัญญาด้านช่างซ่อมรถจักรยานยนต์	2	2
18.	ภูมิปัญญาด้านช่างตัดผม	1	1
	รวม	112	107

สรุปได้ว่า การบริหารแหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีแหล่งเรียนรู้ที่

หลากหลาย จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้นำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการศึกษาให้กับนักศึกษา ประชาชน ได้รับโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างทั่วถึง

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

จกมล อินน้อย (2557) วิจัยเรื่องการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับครุการศึกษานอกระบบในจังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ครุการศึกษานอกระบบเห็นว่าการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสาระทักษะการเรียนรู้ เนื้อหาการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการใช้แหล่งเรียนรู้ สาระความรู้พื้นฐาน รายวิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ สาระการประกอบอาชีพ สาระทักษะการดำเนินชีวิต รายวิชาเศรษฐกิจพอเพียง สาระการพัฒนาสังคม รายวิชาหน้าที่พลเมือง เนื้อหาประชาธิปไตย จิตสาธารณะ ซึ่งทุกสาระ รายวิชา การบูรณาการเนื้อหาเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ชุมชน และเครือข่ายร่วมจัด โดยการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้มั่งคั่งความรู้เฉพาะด้าน เป็นแหล่งเรียนรู้ และนักจัดการความรู้ที่สำคัญของชุมชน นอกจากนี้ได้มีข้อเสนอแนะการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า ควรใช้หลักการดำเนินงานของ กศน. ยึดชุมชนเป็นฐานในการดำเนินงานและการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ต้นทุนของชุมชน โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ทรัพยากรชุมชน เครือข่ายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ปรียามาศ โทนคำ (2557) การศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบล ในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลในจังหวัดกาฬสินธุ์ 2) ศึกษาข้อเสนอแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลในจังหวัดกาฬสินธุ์ เครื่องมือการวิจัยคือแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างคือคณะกรรมการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ควรให้คณะกรรมการ กศน. ตำบล มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่าย แหล่งเรียนรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลและต่างพื้นที่

อมรศักดิ์ เกษเมธีการุณ (2557) วิจัยแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในจังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในจังหวัดนครราชสีมา 2) ศึกษาความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในจังหวัดนครราชสีมา 3) สังเคราะห์และเสนอแนวทางการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้แบบสอบถาม การสนทนากลุ่มเพื่อเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครู กศน. อำเภอ ผู้เรียน เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการวิจัยพบว่า สภาพคือการมีส่วนร่วม ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหาคือ ความเข้าใจงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยในจังหวัดนครราชสีมา สถานศึกษาควรดำเนินการดังนี้ 1) สร้างความรู้ความเข้าใจเรื่อง การจัดการศึกษานอกระบบ แนวทางวิธีการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การศึกษานอกระบบ แก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ส่งเสริมให้ภูมิปัญญามีส่วนร่วมและส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมการ เรียนรู้โดยการประชุมสัมพันธ์ จัดการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ โดยเป็นวิทยากรถ่ายทอดหลักสูตรอาชีพ ทักษะชีวิต การปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมการพึ่งตนเอง ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน 4) ควร จัดทำทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) จัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่น 6) จัด ประชุมสัมมนาหรือพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถ่ายทอดความรู้ 7) ควรจัดทำบันทึกข้อตกลงการ ทำงานร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น 8) หน่วยงานการศึกษานอกระบบควรอำนวยความสะดวกแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรวมทำกิจกรรม และประกาศ ยกย่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

สันติ ต่วนชะเอม (2559) ศึกษาเรื่องการศึกษาสาเหตุและแนวทางแก้ไขคุณภาพการ บริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดสิงห์บุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสาเหตุของปัญหาคุณภาพการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 2) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน กลุ่มตัวอย่างคือ ข้าราชการครูและบุคลากร ทางการศึกษา พนักงานราชการครู กศน. และภูมิปัญญา ใช้แบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยความสำเร็จเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ควรดำเนินการ ดังนี้ มีการพัฒนาภูมิปัญญาในการจัดการศึกษานอกระบบ ให้มีเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ พัฒนา งานให้มีคุณภาพพัฒนาคนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ พัฒนาฐานข้อมูลโดยจัดเก็บ พัฒนาแหล่ง เรียนรู้ โดยจัดบรรยากาศในการเรียนรู้ พัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือกที่สอดคล้องกับบริบท ชุมชน

อนรุรัตน์ สงขำ (2559) ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบล ในจังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาปัญหา

และนำเสนอแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอนิคมพัฒนาเศรษฐกิจ จังหวัดนครสวรรค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบบันทึกการสนทนากลุ่มและแบบสอบถาม เกี่ยวปัญหาการจัดการแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอนิคมพัฒนาเศรษฐกิจ จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งประกอบด้วย ด้านการวางแผน ด้านการจัดการองค์กร ด้านการนำ/การสั่งการ และด้านการควบคุม กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา พนักงานราชการ ครูศูนย์การเรียนชุมชน และคณะกรรมการสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการจัดการแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอนิคมพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการบริหารแหล่งเรียนรู้ การนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาการบริหารแหล่งเรียนรู้ การกำหนดวิธีการติดตามและประเมินผลการบริหารแหล่งเรียนรู้ การประสานงานกับชุมชนในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการ การพัฒนาบุคลากรผู้รับผิดชอบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ส่วนแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบล นิคมพัฒนาเศรษฐกิจ จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย แนวทางแต่ละด้านดังนี้

1) ด้านการวางแผน คือสร้างความเข้าใจร่วมกับผู้นำชุมชนในความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ การจัดทำข้อมูลพื้นฐานของแต่ละแหล่งเรียนรู้ แต่งตั้งคณะกรรมการแหล่งเรียนรู้ให้ชัดเจน กำหนดวิธีดำเนินการจัดทำแผนการจัดการแหล่งเรียนรู้โดยให้คณะกรรมการแหล่งเรียนรู้ สรุปและให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนามาตรฐานการดำเนินงาน และนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

2) ด้านการจัดการองค์กร คือกำหนดให้แหล่งเรียนรู้แต่ละแห่งดำเนินการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ จัดทำงบประมาณที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละแหล่งเรียนรู้ ประสานความร่วมมือกับชุมชน ท้องถิ่นในการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนา

3) ด้านการนำ/การสั่งการ คือ สร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชน องค์กรท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ จัดตั้งคณะกรรมการแหล่งเรียนรู้โดยให้ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นจัดกิจกรรมฝึกอบรมและสัมมนาเพื่อสร้างศักยภาพในการบริหารงานในแหล่งเรียนรู้ และสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็น

4) ด้านการควบคุม คือ แต่งตั้งคณะกรรมการแหล่งเรียนรู้โดยให้ชุมชน และผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ และประเมินผลการให้บริการในแหล่งเรียนรู้และดำเนินการประเมินผลอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และกำหนดให้นำผลการประเมินมาเป็นข้อมูลในการจัดสรรงบประมาณ

งานวิจัยต่างประเทศ

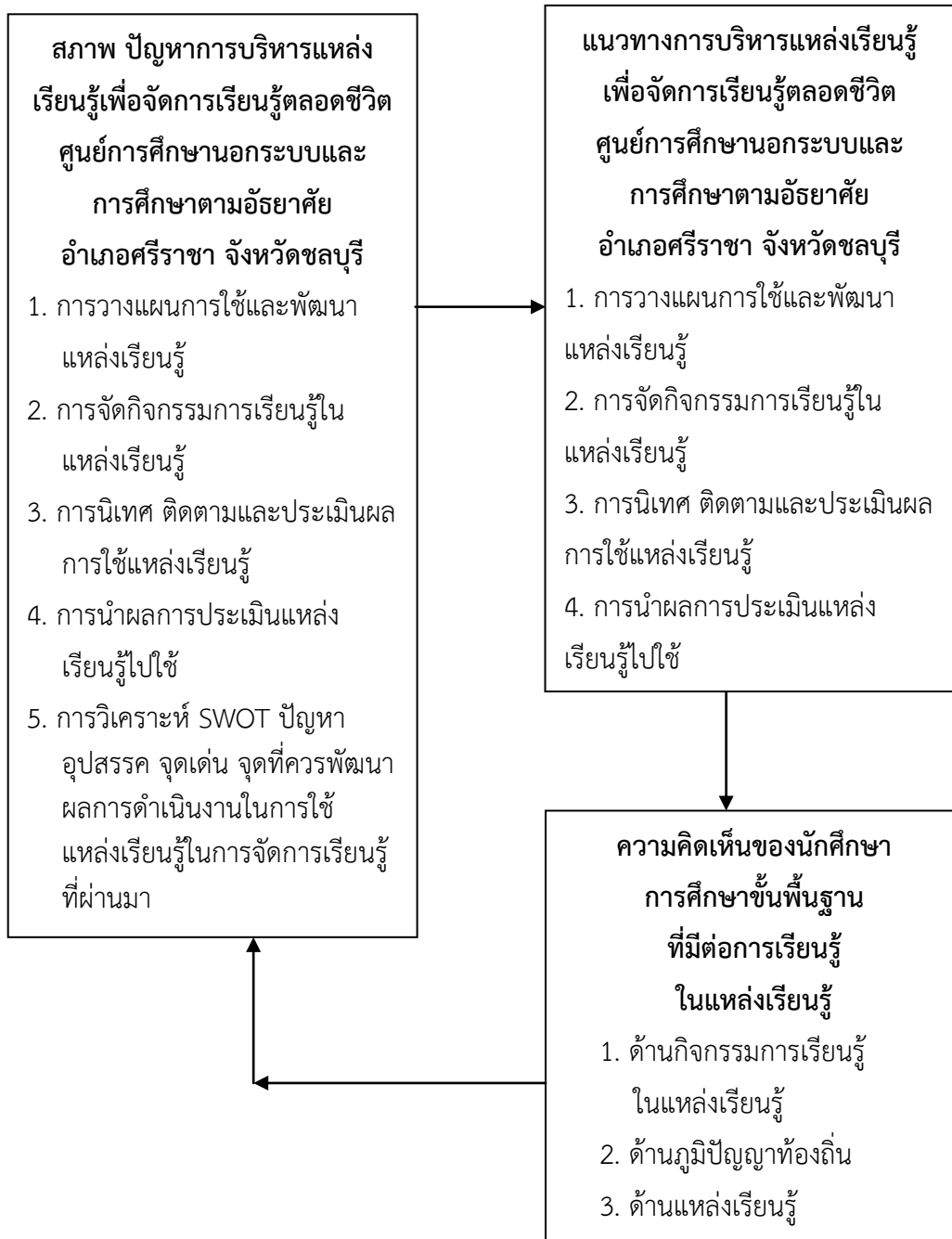
Social Research Institute (1998) ได้ทำการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านประเทศมาเลเซีย ผลการศึกษาพบว่า ได้มีการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านน้อยมาก ถึงแม้จะมีข้อมูลมากมายเกี่ยวกับเทคโนโลยีพื้นบ้านก็ตาม อย่างไรก็ตาม อยากรู้ก็ตีความรู้และทักษะที่แสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านครอบคลุมถึงเรื่องต่าง ๆ คือ การเกษตร การประมง สถาปัตยกรรม การหาประโยชน์จากป่า รวมทั้งหาของป่าและการใช้สมุนไพร

Mullins (1999) ได้วิจัยเรื่องผลกระทบที่มีต่อครูและนักเรียนจากการไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ คือ เรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติ ผลการวิจัยพบว่า การไปศึกษานอกสถานที่โดยใช้พิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติ ทำให้ครูและนักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีแนวคิดใหม่ ๆ และเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ ส่วนอุปสรรคของการจัดการศึกษานอกสถานที่ คือครูผู้สอนกลัวเกิดปัญหาในการพานักเรียนไปนอกสถานที่ ซึ่งผลการวิจัยชิ้นนี้ สามารถเป็นแบบอย่างของการจัดการศึกษานอกสถานที่โดยใช้พิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติต่อไป

Keele (2003: 1613-A) ได้ศึกษาเรื่องแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ว่า สามารถบูรณาการกับหลักสูตรการเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาได้ โดยเป็นการถ่ายทอดโทรทัศน์วงจรปิด เชื่อมสัญญาณไปยังห้องเรียนทุกห้อง มีขั้นตอนในการเตรียมประสบการณ์ การเรียนผ่านการปฏิบัติการ ร่วมกันกับผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มนักเรียนในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ครูมีการออกแบบและใช้แหล่งเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ให้นักเรียนมีช่องทางการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว พบว่าตัวแปรที่สำคัญในการบริหารแหล่งเรียนรู้คือ ผู้บริหาร และแนวทางหรือรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ซึ่งถ้าผู้บริหารเห็นความสำคัญ ความจำเป็นของการใช้และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยร่วมมือสนับสนุนในการใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียน มีการพัฒนาศักยภาพ มีการประสานงานกับภาคีเครือข่ายในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีการสร้างจิตสำนึก ความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน ใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อการจัดการเรียนรู้อย่างคุ้มค่า เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เป็นปัจจัยบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการจัดการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ หรือการใช้แหล่งเรียนรู้โดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง จะต้องตระหนักถึงความสำคัญในการหาวิธีการที่จะพยายามพัฒนาการใช้แหล่งเรียนรู้ในหลายรูปแบบ เพื่อให้การพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้บรรลุผล เป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับบริบท วิถีชีวิตของผู้เรียน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจใน สังคม ชุมชนและวัฒนธรรมของประเทศไทย ซึ่งการบริหารแหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ศูนย์การศึกษา

นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี มีกรอบแนวคิดในการศึกษา
 ดังแผนภาพ 1

แผนภาพ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา